

A C A D E M I A R O M Â N Ă

Comitetul Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii

– Divizia de Istoria Științei –

STUDII ȘI COMUNICĂRI/DIS

Vol. XVIII/2025

MEGA

STUDII ȘI COMUNICĂRI / DIS

Vol. XVIII / 2025

STUDII ȘI COMUNICĂRI/DIS

– publicație fondată de acad. Gleb Drăgan –

REDACȚIA:

Director: Acad. Dumitru MURARIU

Redactor-șef: Acad. Mihail-Viorel BĂDESCU

Redactor-șef adjunct: Dr. Tiberiu TĂNASE

Secretar de redacție: C.Ș. Mirela-Adriana ANGHELACHE

Colegiul de redacție: Viorela-Valentina DIMA, Edith-Mihaela DOBRESCU, Emilian M. DOBRESCU, Dan GÎJU, Emil HEDEȘIU, Marian MOȘNEAGU, Alba-Iulia-Catrinel POPESCU, Nicolae ROTAR, Narcis ZĂRNESCU.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine autorilor

Adresa redacției:

Calea Victoriei, nr. 125, camera 31, sectorul 1 București, cod 010071

Adresa web: <http://www.studii.crifst.ro>

Administrator pagină web: Nicolae Sfetcu

ACADEMIA ROMÂNĂ
Comitetul Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii
– Divizia de Istoria Științei –

STUDII ȘI COMUNICĂRI / DIS

Vol. XVIII / 2025

MEGA
Cluj-Napoca, 2025

Revista este inclusă în baza de date internațională CEEOL

Revista este inclusă în baza de date internațională ICI
Journals Master List și are ICV 2024: 39,17

© Autorii, 2025

Responsabilitatea conținutului, interpretărilor și părerilor
exprimate în paginile revistei revine exclusiv autorilor.

ISSN 1844 – 9220
ISSN-L 1844 – 9220

Editura MEGA
Cluj-Napoca
e-mail: mega@edituramega.ro
www.edituramega.ro

CUPRINS

ANIVERSĂRI

George M. CROITORU

130 de ani de la nașterea profesorului Dimitrie A. Stan, un real exemplu de
distincție și profesionalism13

Magda STAVINSCHI

Victor Anestin – un Flammarion al românilor.....25

STUDII SI COMUNICĂRI

Andreea Florina RADU

Evoluția paradigmelor științifice și impactul lor tehnologic: de la Newton la
inteligența artificială.....51

George M. CROITORU

Aspecte istorice și tehnice privind perioada de început a introducerii
betonului precomprimat în România.....75

Ioan Gheorghe RAȚIU, Elena HELEREA

O privire istorică, științifică și tehnică asupra dezvoltării radiolocației și
radarului în România.....91

Lucian Ștefan COZMA, Daniela Georgiana GOLEA

Studiu asupra întrebuințării armamentelor de foc de către armata moșilor
în perioada 1848–1849.....121

EVOCĂRI

Filofteia REPEZ

Activitatea profesorului Dragomir Hurmuzescu reflectată în ziarele vremii.....145

Licuța T. CRISTEA, George M. CROITORU

Un document inedit din activitatea primului laborator de chimie din cadrul
Școlii naționale de poduri și șosele din București, elaborat de Alfons
Oscar Saligny.....159

PERSONALITĂȚI

Dumitru CURCĂ

De la apicultorul Florin R. Begnescu (1880–1949) la bunicul său, preotul
ardelean Nicolae Gh. Begnescu (1824–1873).....179

Niculina MERCEANU

Mari gânditori români. Dimitrie Gusti, creatorul sociologiei românești..... 223

Mirela-Adriana ANGHELACHE

Ștefan Hepites, deschizător de drum în seismologie și geomagnetism.....233

VARIA

Alin M. OLĂRESCU

Limbajul tehnico-administrativ al textelor vechi: Studiu de caz moșia
Stroești – Argeș la 525 de ani de la prima atestare documentară scrisă.....247

Costel CIOANCĂ

Considerații despre imaginarul tehnic prezent în basmul fantastic românesc....273

SEMNAL EDITORIAL, RECENZII

George M. CROITORU

Nicolae Șt. Noica: Istoria clădirii Operei Române din București.....291

Florin Cristian GHEORGHE

Valentin-Stelian Bădescu: O istorie alternativă a Botenilor Muscelului 299

CONTENTS

ANNIVERSARIES

George M. CROITORU 130 years since the birth of professor Dimitrie A. Stan, a genuine example of distinction and professionalism	13
Magda STAVINSCHI Victor Anestin – A Flammarion of Romanians.....	25

STUDIES AND COMMUNICATIONS

Andreea Florina RADU The evolution of scientific paradigms and their technological impact: From Newton to Artificial Intelligence.....	51
George M. CROITORU Historical and technical aspects regarding the beginning period of the introduction of prestressed concrete in Romania.....	75
Ioan Gheorghe RAȚIU, Elena HELEREA A historical, scientific, and technical perspective on the development of radiolocation and radar in Romania.....	91
Lucian Ștefan COZMA, Daniela Georgiana GOLEA Study on the use of firearms by the Wallachian army during the period 1848-1849.....	121

RECOLLECTIONS

Filofteia REPEZ The activity of professor Dragomir Hurmuzescu reflected in the newspapers of the time.....	145
--	-----

Licuța T. CRISTEA, George M. CROITORU

A new document from the activity of the first chemistry laboratory of the
National School of bridges and Roads in Bucharest, written by Alfons
Oscar Saligny.....159

PERSONALITĂȚI

Dumitru CURCĂ

From beekeeper Florin R. Begnescu (1880–1949) to his grandfather, the
Transylvanian priest Nicolae Gh. Begnescu (1824–1873).....179

Niculina MERCEANU

Great Romanian thinkers. Dimitrie Gusti, the creator of Romanian sociology....223

Mirela-Adriana ANGHELACHE

Ștefan Hepites, trailblazer in seismology and geomagnetism..... 233

VARIA

Alin M. OLĂRESCU

The technical and administrative language of old texts: A case study of the
Stroești–Argeș estate, 525 years after its first written documentary
attestation.....247

Costel CIOANCĂ

Considerations on the technical imagery present in Romanian fantastic
fairytales.....273

EDITORIAL SIGNAL, REVIEWS

George M. CROITORU

Nicolae Șt. Noica: History of the Romanian Opera building from Bucharest291

Florin Cristian GHEORGHE

Valentin-Stelian Bădescu: An alternative history of the
Botenilor Muscelului299

STUDII ȘI COMUNICĂRI/DIS – PUBLICAȚIE FONDATĂ DE ACAD. GLEB DRĂGAN –

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC

Acad. Dorel BANABIC, președinte al Secției de Științe Tehnice a Academiei Române.

Acad. Gheorghe BENGĂ, membru al Comitetului Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii al Academiei Române.

Alexandru Ș. BOLOGA, dr. în biologie, președinte al Filialei CRIFST – Constanța.

Șerban DRAGOMIRESCU, prof., membru al Diviziei de Istoria Științei a CRIFST al Academiei Române.

Ștefan IANCU, prof. univ. dr. ing., membru fondator/titular al Academiei Oamenilor de Știință din România, consilier de proprietate industrială, membru al Diviziei de Istoria Tehnicii a CRIFST al Academiei Române.

Gheorghe MOHAN, dr. în biologie, prof. univ. la Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, membru al Diviziei de Istoria Științei a CRIFST al Academiei Române.

Gheorghe MUSTĂȚĂ, prof. univ. dr., membru al Diviziei de Istoria Științei a CRIFST al Academiei Române.

Alba-Iulia-Catrinel POPESCU, conf. univ. dr., vicepreședinte al Diviziei de Istoria Științei a CRIFST al Academiei Române.

Magdalena STAVINSCHI, dr., membru al Diviziei de Istoria Științei a CRIFST al Academiei Române.

Mihail ZAHARIADE, prof. univ. dr., cercetător științific I la Institutul Național de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române.

VICTOR ANESTIN – UN FLAMMARION AL ROMÂNILOR

Magda STAVINSCHI¹
magda_stavinschi@yahoo.fr

ABSTRACT: The year 2025 marks the 150th anniversary of Victor Anestin's birth and the 100th anniversary of Camille Flammarion's death. The former is known as a remarkable journalist, translator, science fiction writer, and a prolific popularizer of science in general and astronomy in particular. The latter resembles him in many ways: self-taught, he wrote more than 50 books, many of them science fiction. Both organized an astronomy society and published magazines to popularize it. They communicated often with each other, especially during Flammarion's visit to Romania. All these reasons, and many others, justify considering Anestin a Flammarion of the Romanians.

KEYWORDS: Victor Anestin, Camille Flammarion, astronomy, SF.

Victor Anestin – ilustru popularizator al științei

Cu un secol și jumătate în urmă avea să se nască cel ce va deveni poate cel mai cunoscut popularizator român al științei, Victor Anestin. Numele lui este cunoscut tuturor iubitorilor de astronomie, mai ales celor pasionați de SF.

Este adevărat, cunoștințele științifice se răspândeau în acele vremuri doar prin scrieri (presă sau cărți) și prin conferințe publice. Ori, nu mulți aveau talentul cuvântului, pasiunea pentru știință sau talentul vorbirii, ca să nu mai spunem de o putere de muncă neobișnuită. Victor Anestin le-a îmbinat pe toate.

În Registrul stării civile pentru născuți de la Bacău se află certificatul nr. 298/19.09.1875 care atestă nașterea lui la 19 septembrie, orele șase după amiaza. Domiciliul părinților Ion și Maria era însă Craiova. Actori călători, turneele i-au dus atunci în urbea moldoveană.

Ion Anestin (1847–1919) a fost unul dintre cei mai cunoscuți și apreciați actori ai sfârșitului de veac 19. Contemporan cu alți mari actori, Matei

¹ Dr. în astronomie, cercetător științific onorific la Institutul Astronomic al Academiei Române, membru al DIS/CRIFST al Academiei Române, Officier de l'Ordre National du Mérite. www.astro.ro/magda.

Millo, Mihail Pascaly, Aristizza Romanescu sau Constantin Nottara, el va fi unul dintre pionierii scenelor românești. Apreciat de I. L. Caragiale, este chemat în 1888 să joace pe prima scenă a țării. Cronicile vremii îl menționează de multe ori, atât pe el cât și pe soția sa, Maria² care, nu o dată a smuls aplauzele publicului. Este suficient să amintim elogiul pe care i l-a dus ziarul „Adevărul” din 1903: „Veteranul artist comic, societar al Teatrului Național din Craiova. A obținut un mare succes la reprezentația de retragere a Aristizzei Romanescu la Teatrul Național, spunând monologul *Barbu Lăutaru*. Regina l-a urmărit cu un deosebit interes și l-a aplaudat frenetic.” [10]

Copil fiind, își însoțește peste tot părinții, oriunde aveau aceștia turnee, zăbovind însă mai mult la Craiova. În cartea pe care a scris-o cu gândul la părinții săi, *Amintiri din teatru* [1, p. 40] spune: „Eram student pe acea vreme, prin urmare sărac, și am primit postul de sufleor. În cușca mea, fie la Pitești, fie la Câmpulung, râdeam eu mai tare decât publicul din grădină, căci știam dinainte ce avea să spună fiecare.”

Fig. nr. 1 – Victor Anestin

Născut la Bacău, i-am dedicat un capitol în cartea *Cerul văzut de pe meleaguri moldovene*, deși el l-a văzut de peste tot unde-și însoțea părinții, iar apoi din lecturile sale despre univers. [8]

² Maria (Cristescu) Anestin (1847–1924, Craiova), a rămas în memoria istoriei teatrale prin interpretarea lui Zoe Trahanache din „O scrisoare pierdută”.

Într-un portret realizat în „Universul” din 1895 [9], este scris că „D. Anestin [tatăl, Ion Anestin] s-a însurat acum 27 de ani și e împovărat de o familie numeroasă. Toți copiii pe care-i are umblă la școală și meritul artist muncește din răspuțeri ca să-și susțină familia.”

Nu știm cât de mare i-a fost familia (18 copii?), dar știm cu siguranță că unul dintre fiii lui, Victor Anestin, a fost un împătimit al lumii înstelate, care a avut darul de a transmite și altora ce știa despre univers, de a-i face să-l iubească și ei așa cum l-a iubit el.

Cerul îl fascinează încă de mic. La 5 ani stă ochi și urechi să o asculte pe bunică ce-i arată constelațiile Carul Mare (Ursa Major), Scaunul lui Dumnezeu (Cassiopeia), Cloșca cu Pui (Pleiadele) sau Lăptărița (Vulturul). Aceeași bunică îl scoală la 3 dimineața să-i arate minunea de pe cer: cometa din 1882³ (astronomul autodidact avea abia 6 ani și jumătate).

Ca și tatăl său, urmează cursurile gimnaziale la Colegiul „Sfântul Sava” din București, după care se mută la Craiova, unde își încheie studiile liceale la „Carol I” în anul 1892⁴. A avut profesori străluciți și colegi merituosi. De pildă, în anul școlar 1890–1891 (clasa a III-a), a fost coleg de bancă cu Ilie Constantinescu (1870–1960), colecționar de excepție [34]. Debutază în acest an la „Curierul Olteniei”.

Talentul lui de organizator de societăți și de jurnalist începe să dea roade. La Craiova va fonda o societate literar-științifică și va edita revista „Freamătul” (1895).

De la cine putea să capete mai multe cunoștințe despre cer decât de la marele popularizator al astronomiei din acea vreme, Camille Flammarion? Prima lui traducere apare în 1889 în „Revista Olteniei”.

Nu-i va fi ușor să-și croiască un viitor liniștit. Notorietatea părinților săi nu-l va ajuta cu nimic. La numai 17 ani pleacă la București să câștige o pâine care să-i înlesnească studiile. Lucrează în condiții grele: la început în subsolurile tipografiilor ca simplu corector, plătit cu 50–60 lei⁵ pe lună. A fost apoi reporter, secretar de redacție, redactor la aproape toate ziarele din Capitală (vreo 30!), unde scria și cronici științifice, în afară de articolele

³ Marea cometă din 1882 a devenit vizibilă cu ochiul liber brusc la 1 septembrie 1882. A mai putut fi observată până în martie 1883, nucleul spărgându-se între timp în cinci fragmente. Numele ei oficial: C/1882 R1.

⁴ Același liceu unde învățase mai înainte astronomul Nicolae Coculescu (1866–1952).

⁵ Era o epocă în care leul era la paritate cu francul francez (până în 1920). Moneda franceză echivala cu 2,5 lei.

care i se cereau. Urmează și cursurile Facultății de Litere și Filosofie, nu și pe cele ale Facultății de Științe, pentru care nu mai găsea răgaz. Cu voință și putere de muncă neobișnuite, dar cu o sănătate subrezită, atât de munca istovitoare cât și de condițiile în care muncea, Anestin dobândește curând o cultură vastă. Traduce Hamlet și Othello din engleză (mai cunoștea franceza, germana, italiana, spaniola, suedeza, rusa) și scrie despre aviație, electricitate, geologie sau radioactivitate într-o epocă în care se cunoștea atât de puțin despre toate acestea.

Îmbinând cunoștințele științifice, dobândite mai mult ca autodidact, cu harul artistic moștenit de la părinți, publică în 1899 primul roman științifico-fantastic din literatura română: *În anul 4000 sau o călătorie la Venus*, Editura Revistei „Foaia populară”, București (fig. nr. 2).

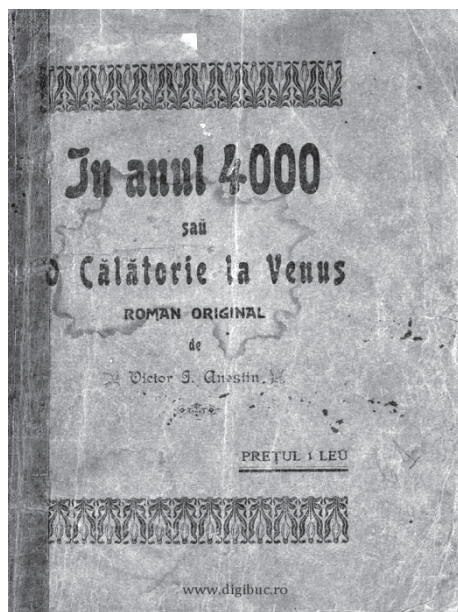

Fig. nr. 2 – Coperta originală (www.digi.buc)

Ca să-și câștige existența traduce nenumărate romane, colaborează la „Universul Literar” și la „Veselia” pentru o leafă ridicolă sau chiar pe nimic pentru redactarea „Ziarului Științelor Populare” la care ridicase tirajul de la 4.000 la 20.000 de exemplare.

Și totuși reușește să înjghebeze cu timpul cea mai bogată bibliotecă de astronomie din România. Este adevărat că a obținut aproape 3.000 de volume gratuit, în urma corespondenței pe care o purta cu Camille Flammarion, Percival Lowell⁶ și alți astronomi iluștri ai vremii.

Cu o situație financiară mai mult decât modestă, își achiziționează o mică lunetă pe care o instalează pe acoperișul casei, gata să observe cerul în orice noapte senină. A mai folosit din când în când și ecuatorialul Observatorului Astronomic al amiralului Vasile Urseanu.

Fig. nr. 3 – Observatorul astronomic al amiralului Vasile Urseanu în 1910 (sursă: Institutul Astronomic al Academiei Române)

Observațiile sale dar și cercetarea mormanului de cărți de astronomie cu care se înconjurase, fără pregătire de specialitate, îi permit să elaboreze studii care vor fi prezentate în ședințe ale Academiei Române sau publicate în străinătate „L’Astronomie” (Franța), „Monthly Register” (UK), „English Mechanics (UK), „The Nature” (UK), „Boletin de la Sociedad Astronómica de México”.

În 1901 a tipărit o broșură privind opera lui Flammarion. În 1907 a fondat și condus revista lunară „Orion” care a rezistat doar cinci ani, dar

⁶ Percival Lowell (1855–1916), lucrări importante pentru descoperirea micii planete Pluto, susținător al teoriei existenței canalelor pe Marte, fondator al Observatorului astronomic omonim în Flagstaff, Arizona.

care venea la concurență cu doar 11 reviste de acest fel din lume. Sediul revistei era la Anestin acasă, pe str. Roșca 3. Anestin a avut șansa ca în acea perioadă ministrul instrucțiunii publice să fi fost Spiru Haret, primul român care și-a dat un doctorat în matematică la Sorbona, cu o teză de astronomie. Conștient de importanța răspândirii cunoștințelor astronomice la toate nivelurile, dar în special la copii, Haret a abonat toate bibliotecile școlilor secundare la această revistă. Doar că odată cu moartea lui, în decembrie 1912, abonamentele au fost oprite și revista și-a încetat apariția.

Chiar în primul număr din noiembrie 1907 [15] este publicată scrisoarea lui Camille Flammarion: acesta îi scrie că este „foarte onorat și foarte mândru” de propunerea ca tânăra societate de astronomie să-i poarte numele, mai ales dacă Anestin și colegii lui consideră numele lui „ca un drapel ce simbolizează astronomia filosofică și independentă”. Nu-și ascunde însă îngrijorarea privind viitorul revistei: „întreprindeți o operă grea, care va obliga la o perseverență constantă și neobosită. E mai ușor să întemeiezi o societate decât să-i asiguri viața ei. [...]”. Iubirea pentru Știință și energia dumitale vor triumfa însă. Curaj, deci, opera dumitale va avea aripi: *sic itur ad astra*.

Cred că aceste vorbe făceau pentru Anestin cât tot aurul din lume.

Previziunile lui Flammarion s-au dovedit realiste. Deși cu o viață scurtă, revista a căpătat aprecieri din străinătate. În Austria. „Astronomische Rundschau” [16] i-a consacrat un articol, iar savantul german Berberich⁸ a învățat special limba română ca să poată citi revista.

Societatea Astronomică Română „Camille Flammarion”

În anul 1908 a fost deci fondată „Societatea Astronomică Română” care a căpătat numele lui Flammarion, președintele ei de onoare. Societatea avea cam 50 de membri. Președinte va fi amiralul Vasile Urseanu, care va construi un observator astronomic pe bd. Colței, în prezent bd. Lascăr Catargiu din Capitală (fig. nr. 3). El spunea „Mi-am construit casa în formă de yacht, cu cupola de observator, ca, în același timp, când fac observații cu luneta pe bolta cerească, să am senzația că plutesc pe mare.” [30]

În acești ani are loc un fenomen extrem de rar, așteptat de toți

⁷ Acesta este drumul către stele.

⁸ Adolf Joseph Berberich (1861–1920), astronom german, bine cunoscut pentru lucrările sale privind calcularea orbitelor micilor planete și stelelor duble.

astronomii: cea mai faimoasă cometă periodică, cometa Halley, revenea în mai 1910 după 76 de ani. Anestin nu putea rata un asemenea eveniment (fig. nr. 4). Rezultatele observațiilor sale, efectuate chiar de pe terasa clădirii ziarului „Universul”, unde a rămas salariat până a închis ochii, sunt publicate în 1910 în „English Mechanics”. În acest studiu prevede inundații generale pe tot globul ca urmare a trecerii Pământului prin coada cometei în noaptea de 21 mai 1910. Predicția sa s-a adevărit prin teribilele inundații din 1911 și 1912 (de ex. chiar revărsarea Senei la Paris).

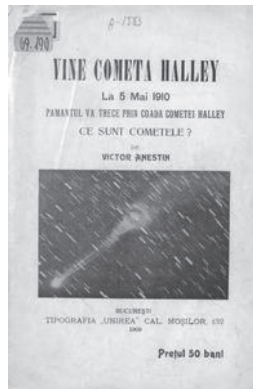

Fig. nr. 4 – coperta cărții *Vine cometa Halley*. (sursă: biblioteca digitală a Bibliotecii Universitare Centrale „Mihai Eminescu”, Iași)

Este apreciat chiar și de Academia Română. În ședința acesteia din 27 aprilie 1912, prezidată de dr. Victor Babeș, vicepreședinte al Academiei [17], este citit raportul lui Ștefan C. Hepites privind opiniile sale asupra a două lucrări ale lui Victor Anestin. Iată și raportul său: „Mi-ați dat în cercetare două lucrări ale d-lui Victor Anestin, asupra cărora am onoare a vă raporta cele ce urmează: Meritul primei dintre aceste lucrări, *Cometele, Eclipsese și Bolizii ce s-au observat în România între 1386 și 1852*, este în prima linie acela de a se fi adunat la un loc indicațiunile ce s-au putut găsi, în diverse manuscrise documente vechi, relative la observațiunile făcute asupra acestor fenomene astronomice. Al doilea merit, și mai mare, este acela de a fi încercat autorul identificarea acestor fenomene cu cele consemnate în analele științei prin observarea lor și în alte părți ale lumii. A doua lucrare, *Planeta Venus în 1911*, conține propriile observațiuni făcute de autor, de la 1 iunie 1911 până la 16 august același an, asupra acestei interesante planete,

care poate fi văzută cu ochii liberi chiar în timpul zilei în epocile favorabile, cum a fost cea aleasă de autor. Perseverența ce pune acest astronom-amator în observațiunile diferitelor fenomene cerești nu poate fi decât spre lauda sa și observațiunile culese asupra planetei Venus dovedesc că el știe să observe. Sunt de părere că ambele aceste lucrări merită să fie publicate în Memoriile Secțiunii.”

Și așa a și fost, după cum le găsim menționate în Ședința Academiei din 1 mai 1913 [18]. La aceeași ședință se face și mențiunea: „D-l Victor Anestin a dăruit o carte latinească de astrologie, tipărită în 1590.” Să fi vrut să se despartă onorabil de o carte a acestei pseudoștiințe sau, în dragostea lui nețârmurită pentru cărți, s-a gândit că locul acestei ediții atât de vechi este Biblioteca Academiei Române?

Să amintim că Ștefan C. Hepites era nu numai membru titular (din 1902) și vicepreședinte al Academiei Române (1910–1913 și 1919–1921), dar și director al Institutului Meteorologic al României, unde a susținut în mod remarcabil astronomia. El este cel care a scris prima istorie a astronomiei românești, a stimulat cercetările astronomice, inclusiv măsurarea timpului astronomic, a construit prima sală stabilă de observați astronomice din România în 1892.

În 1912, Anestin ia conducerea „Ziarului călătorilor” pe care-l transformă în „Ziarul Științelor Populare”, patronat de ziarul „Universul” (14 noiembrie 1912–15 noiembrie 1916). În același an înființează Universitatea Populară, împreună cu prof. Constantin I. Istrati, președinte al Academiei Române (1913–1916). Prelegerile, însoțite de proiecții electrice, erau accesibile oricui, motiv pentru care aveau loc la ore târzii ca să poată fi urmărite și de muncitorii care ieșeau din ture.

În anul următor fondează, împreună cu Gheorghe Țițeica și Ștefan C. Hepites, societatea „Prietenii Științei”. Cursurile erau urmărite de 1000 auditori, în majoritate muncitori.

Iată impresiile lui Țițeica despre Anestin: „Înzestrat cu o mare putere de asimilare, cu o memorie sigură, cu un talent neobișnuit de a înfățișa în scris simplu și curgător chestiunile cele mai delicate de știință, cu o căldură deosebită în cuvântările sale, în fine, cu o putere de muncă extraordinară” [23].

În 1915 situația sa materială este dezastruoasă: își vinde aproape pe nimic întreaga bibliotecă (a păstrat doar cele 30 de volume ale „Enciclopediei Britanice / Nelson”) și se mută în odăița unei tipografii

(care avea măcar lumină electrică, minune pentru cineva care citise sute de volume la lumina lămpii cu petrol) de pe strada Sfinții Apostoli, nume parcă predestinat pentru un apostol al științei.

Face eforturi supraomenești să-și întrețină familia. Era totuși căsătorit (Elena Anestin) și avea trei fiice (Lilica, Victorina sau Torina și Florica).

Necazurile nu-l doboară. În același an fondează și Biblioteca „Știința pentru toți” la Câmpina, în care au apărut 13 volume.

Declanșarea Primului Război Mondial continuă seria nenorocirilor. Când cei mai mulți se refugiau în Moldova, Anestin rămâne la București, bolnav și fără bani. Mai scrie câteva cronici în ziarele de sub ocupație, dar nu se oprește, fondând, împreună cu D. Călugăreanu⁹, la 20 octombrie 1918, revista săptămânală de popularizare „Știința tuturor”. S-a bucurat de apariția ei doar două săptămâni. Boala îl doboară în noaptea de 5 noiembrie, cu numai șase zile înainte de încheierea armistițiului¹⁰. Așa cum scriu mai târziu ziarele, Anestin „s-a stins din pricina muncii și a mizeriei” [22]. Va fi înmormântat la cimitirul Sf. Vineri din Capitală, unde i se va ridica o cruce în anul 1935. Crucea de granit este opera sculptorului O. Mayer. Ziarul „Weekly People” din New York a publicat o coloană despre opera popularizatorului român.

La un an de la moartea lui, în 1919, moare și tatăl său, actorul Ion Anestin.

La puțin timp după ce nu mai era printre noi, în 1921, lui Anestin îi este dedicat la Iași un articol, publicat apoi și ca broșură [19]: *Un apostol al științei. Victor Anestin (1875–1918). Biografia unui caracter. Anestin astronom și popularizator*, scrisă de meteorologul și jurnalistul Lazăr Florin și prefată de prof. dr. C. I. Parhon¹¹.

Același L. Florin scrie despre Anestin la 5 ani de la moartea „apostolului răspândirii științei în masele populare”. El spune că „la 5 aprilie 1922 Societatea astronomică franceză ținut o ședință istorică la Sorbona, în prezența lui Einstein, la care au luat parte cei mai de vază învățați ai Franței. Astronomul Bosler¹² de la Observatorul din Paris semnala în această

⁹ Dimitrie Călugăreanu (1868–1937), medic, fiziolog și naturalist român, membru corespondent al Academiei Române, rector al Universității Cluj, în perioada 1921–1922.

¹⁰ Armistițiul de la Compiègne din 11 noiembrie 1918 marchează sfârșitul simbolic al Primului Război Mondial.

¹¹ Constantin Ion Parhon (1874–1969), endocrinolog, profesor universitar, om politic.

¹² Jean Bosler (1878–1973), astronom francez, contribuții la studiul cometelor, director al Observatorului din Marsilia (1923–1948).

ședință o mică broșură apărută la Iași, cuprinzând un studiu asupra vieții și operei astronomului Anestin”.

În 1923 un ziarist îl amintește într-un articol despre *Lupta contra întunericii*: „Victor Anestin și-a irosit forțele până la ultima lui suflare, pentru cultivarea vulgului din vechea țară. Opera lui socială ar face mândria unui oficial cât de pretențios. Anestin totuși nu avea licențe, nici doctorate.” [20]

Memoria celui care a lăsat peste 10.000 de articole originale ori traduceri, cărți și comunicări academice este păstrată prin însuși numele Observatorului Astronomic din urbea natală pe care-l poartă de la 22 iunie 1995, iar mica planetă 320790 din centura principală de asteroizi a căpătat numele ANESTIN.

Camille Flammarion, un model pentru Victor Anestin

Nu o dată s-a spus despre Anestin că este un Flammarion al României, Camille Flammarion fiind unul dintre cei mai iluștri popularizatori ai astronomiei, renumit atât datorită conferințelor sale publice, numărului impresionant de scrieri, cât și, mai ales, modului în care le-a scris.

Fig. nr. 5 – Camille Flammarion

Dar cine a fost acest Flammarion cu care toți îl comparau?

Coincidența face ca în anul în care se împlinesc 150 de ani de la nașterea lui Victor Anestin să fie comemorat și centenarul morții astronomului francez (1842–1925).

Citindu-i biografia, găsim un alt Flammarion, poate chiar mai cunoscut astăzi, fratele său mai mic, Ernest (1846–1936), un celebru editor, fondatorul edițiilor „Flammarion”. Camille a mai avut două surori.

O biografie interesantă i-a fost dedicată [27], la patru ani de la moartea ilustrului astronom francez, de același L. Florin care s-a interesat și de viața lui Victor Anestin.

Camille Flammarion dovedea de mic o inteligență remarcabilă. La 4 ani știa să citească și să scrie, fiind considerat un adevărat „savant” al satului, într-o epocă în care puțini știau carte.

Ca mulți astronomi, Camille este prins în mrejele acestei științe încă de copil, la numai 5 ani și jumătate, când observă la 9 octombrie 1847 o eclipsă inelară de Soare: „Mama a așezat o căldare cu apă în fața casei noastre și în ea ne-a făcut să observăm eclipsa, ca într-o oglindă [...] În jurul nostru câteva femei vorbeau despre sfârșitul lumii, își făceau cruce, spuneau rugăciuni” [4].

A mai văzut o eclipsă la 28 iulie 1851. Deși mai puțin spectaculoasă decât cealaltă, l-a emoționat foarte mult: era mai mare și voia să înțeleagă deja tot, mai ales cum putea fi prevăzut cu atâta exactitate un fenomen astral atât de important.

Viața nu părea ușoară pentru el. După o teribilă epidemie de holeră și falimentul părinților, este nevoit să părăsească școala pentru a-i ajuta; lucra într-un atelier de gravură. Încercările prin care trece îl fac să devină tot mai dornic de a învăța, de a munci. Se pare însă că organismul nu răspundea solicitărilor tânărului, așa cum ar fi vrut el.

În luna mai 1858 s-a îmbolnăvit grav și a trebuit să stea la pat. Se pare că tocmai acest episod în viața lui îi va marca destinul. Medicul care îl îngrijea observă cu surprindere că printre numeroasele cărți care-l înconjurau, cele mai multe științifice, se afla un manuscris de vreo 500 de pagini, ilustrat cu circa 150 de desene: *Cosmogonia universală – Studiu al lumii primitive – Istoria fizicii globului din timpurile cele mai îndepărtate ale formării lui și până la domnia speciei umane*.

Le ceru să le citească, după care-i spuse: „locul dumitale nu este într-un atelier. Am vorbit pentru dumneata cu directorul școlii din

cartierul Saint-Eustache, care este în relații bune cu directorul școlii din strada Fleurus care, la rândul său, îl cunoaște pe dl. Le Verrier, și vei intra la Observatorul din Paris ca elev-astronom [3].” Așa se va și întâmpla; este angajat la Observatorul Imperial de la Paris, și anume la Bureau des Longitudes (1858), asistând însă în paralel și pe profesorul Jean Chacornac la observațiile de noapte. Calculele plicticoase nu-i dădeau nici o satisfacție: „Astronomia nu se poate mărgini la măsurarea pozițiilor astrilor; ea trebuie să se ridice până la studiul naturii”.

În 1862 publică *La Pluralité des mondes habités*, lucrare care stârnește un mare scandal, datorită unei abordări speculative a existenței vieții pe alte planete, mai exact bazată pe teorii spiritiste, oarecum la modă în acea epocă. Criticile cele mai dure sunt însoțite de elogi neașteptate de la personalități ca Sainte-Beuve sau Victor Hugo, cel care i-a scris între altele: „Da, să aprofundăm infinitul: aceasta este o adevărată ocupație pentru aripile sufletului”. Editorul Charles Maury prezintă cartea împăratului Napoleon al III-lea, propunându-i o audiență. Nu așa ceva îl interesează pe Flammarion.

„Pluralitatea lumilor locuite”, a doua ediție, s-a epuizat mai repede decât prima. Urma să fie tradusă în germană, engleză, spaniolă, portugheză, italiană, rusă, daneză, suedeză, poloneză, cehă, arabă, turcă, chineză și chiar în braille.

Urmarea acestui succes răsunător atrage dușmănia intolerantului director al Observatorului din Paris, Urbain Le Verrier¹³, care îl concediază după numai 4 ani de lucru, spunându-i „Domnule, văd că nu ți-ai rămas aici, pleacă”. Vede în Flammarion mai degrabă un poet decât un astronom. Într-un fel avea dreptate: modul în care a vorbit sau scris despre univers este mai degrabă al unui literat decât al unui savant. Așa l-a descris și Danielle Chaperon, *entre astronomie et littérature* [2].

Chiar și Henri Poincaré îl apreciază ca atare cu prilejul jubileului din 26 februarie 1912: „sunt fericit să aduc un omagiu savantului care este în același timp un poet, și poetului, care este în același timp un savant”.

De altfel și Țițeica îl omagiază pe omul de știință „care este un poet, dar și pe poetul care este și om de știință”, așa cum l-a numit Max Wolf, descoperitorul asteroidului Juvisia¹⁴.

¹³ Urbain Le Verrier (1811–1877), renumit pentru descoperirea prin calcul a planetei Neptun dar și pentru stilul său dictatorial prin care a condus Observatorul din Paris.

¹⁴ 605 Juvisia este un asteroid descoperit la 27 august 1906 la Heidelberg de astronomul

Camille va fi totuși reangajat aproape imediat, pentru calculul efemeridelor anuale ale Lunii, de directorul aceleiași Bureau des Longitudes, Charles-Eugène Delaunay.

În 1865 Flammarion devine redactor științific al ziarului „Le Siècle” și începe un lung șir de conferințe publice pe cele mai diverse teme de astronomie și nu numai.

În 1879 va publica un impresionant album „L’Astronomie populaire”, un volum de circa 1.000 de pagini, care va fi tipărit în 138 de ediții în limba franceză, respectiv 130.000 de exemplare între 1879 și 1924¹⁵.

Camille Flammarion și românii

În 1887, a fondat Société astronomique de France–SAF. A fost primul ei președinte și a condus „L’Astronomie”, buletinul ei lunar până la moartea sa. Există și o societate științifică care poartă numele lui, Société Scientifique „Flammarion” din Marsilia, creată la 15 mai 1884, aflată și astăzi în activitate.

La solicitarea acestei societăți am scris un articol despre Flammarion și români [33]. Voi spicui câteva idei privind acest subiect care a avut, la vremea lui, un important impact în cultura noastră, de data aceasta pentru publicul larg. Și era normal să fi fost așa atâta timp cât România era cel mai însemnat client din străinătate pentru publicațiile franceze; aproape că nu exista familie care să nu fi avut în casă măcar o carte în limba franceză.

SAF are printre membrii săi personalități de vază din România, chiar membri fondatori.

Să dăm câteva exemple: M.S. Regina Elisabeta a României (cunoscută sub pseudonimul Carmen Sylva, nume sub care a tradus în franceză legende populare românești). Ea a fost prezentată Societății de către Camille Flammarion și Jules Janssen (1824–1907) în ședința din 7 noiembrie 1906.

Regina apare în lista membrilor SAF în 1906, anul în care România celebra 40 de ani de domnie ai regelui Carol I printr-o importantă expoziție națională organizată în Parcul Carol din București, aflat în imediata vecinătate a Institutului Meteorologic, care va deveni doi ani mai târziu Observator Astronomic și Meteorologic.

german Max Wolf, numit după comuna Juvisy-sur-Orge, locul în care își avea observatorul Camille Flammarion.

¹⁵ În România sunt cunoscute edițiile din 1900 și 1923, dar și, recent, în format de carte electronică.

Un alt distins român, membru al SAF, a fost principele Grigore Sturdza (1899), fiul principelui Mihail Sturdza, care a condus Moldova din 1834 până în 1849. A studiat la Paris la École Normale Supérieure și a fost un elev admirat de marele microbiolog Louis Pasteur. Printre numeroasele sale preocupări a fost astronomia.

Flammarion era deja bine cunoscut publicului român în special prin numeroasele sale cărți sau articole traduse în limba română. El va participa în 1906, la București, la Congresul Asociației Internaționale pentru apărarea proprietății literare și artistice (20–26 septembrie) ca delegat din partea Franței. Era însoțit de Gabrielle Renaudot¹⁶, corespondent de presă și viitoarea sa soție.

A sosit însă în România nu numai pentru acest eveniment. Vizita sa este anunțată în toate detaliile, de pildă în ziarul „Dimineața” [11]:

„Programa primirii dlui Camille Flammarion de către membrii români ai Societății Astronomice din Franța.

Joi 7/20 septembrie. Primirea la gara de Nord, ora se va anunța prin ziare.

Vineri 8/20 septembrie. La ora 11 a.m. asistare la ședința de inaugurare a congresului oamenilor de litere la Ateneu.

La ora 2:30 p.m. vizitarea observatorului astronomic militar din dealul Piscului (București) și a observatorului meteorologic la ora 4 p.m.

La ora 9 p.m. discursul dlui Camille Flammarion la Ateneu înaintea congresului oamenilor de litere.

Sâmbătă 9/23 septembrie. De la ora 10 până la 12 a.m. și de la 3 la 7 p.m. vizitarea Expoziției.

La ora 8 p.m. banchetul membrilor Societății Astronomice¹⁷ la Expoziție și serbare de gală la Teatrul Național a societății oamenilor de litere.

Duminică 10/23 septembrie. Excursiune cu trenul special al Societății oamenilor de litere la Curtea de Argeș; serbare câmpenească. Seara reprezentarea povestei neamului la Arenele Romane.

Luni 11/24 septembrie. La ora 9.30 a.m. vizitarea Institutului Geografic al armatei.

¹⁶ Gabrielle Renaudot (1877–1962), astronom, soția lui Flammarion din 1919. După moartea acestuia în 1925, secretar general SAF și redactor șef al revistei „L’Astronomie”.

¹⁷ Va căpăta numele lui Flammarion la 11 noiembrie 1907. Era a 29-a societate astronomică din lume.

De la ora 5 la 6 p.m. conferința dlui Camille Flammarion înaintea membrilor Societății Astronomice, dsa va fi introdus de d. președinte al comitetului.

La ora 8.30 banchetul oamenilor de litere.

Marti 12/25 septembrie. Excursiune la Sinaia cu societatea oamenilor de litere.

Miercuri 13/26 septembrie. Excursiune la Slănic, vizitarea minelor.

Joi 14/27 septembrie. Plecarea la Cernavodă cu trenul special al Soc. Oamenilor de litere, vizitarea podului. Plecarea la Constanța, vizitarea portului. Banchet pe bastimentul România. Excursiune pe mare, rada (rada portului) va fi iluminată.”

Același ziar „Dimineața” anunță două zile mai târziu sosirea înaltului oaspete [12]:

„A sosit ieri în Capitală cu expresul de Ostanda, la orele 1 și 40 de minute.

Pe peronul Gării de Nord erau numeroși membri ai Societății astronomice din Franța, printre care citez pe dnii: general Vasiliu Năsturel, generalul G. Ionescu, Șt. C. Hepites, directorul Institutului Meteorologic, B. V. Vermont, colonel Cătuneanu, maior C. Selia etc. Apoi am mai observat pe d. Viconte de la Tour, însărcinatul de afaceri al guvernului francez, Pellerin, președintele coloniei franceze din capitală, Disescu, profesor universitar, Mincu, principele Ghica, secretarul general al Expoziției, N. Pătrașcu, Christu Negoescu, M. G. Holban, Ștefan Ioan, Gorovei, Georges Maillard, președintele Congresului, sosit ieri, Forges, delegat al Comisiunii Europene Dunărene etc. etc. Să notăm prezența a numeroși studenți de pe la diferite facultăți și școli speciale.

La coborârea din tren d. C. Dissescu a urât bună venire dlui Camille Flammarion, care a răspuns prin câteva cuvinte amabile, arătând că se simte foarte fericit călcând pe pământul României.

D. Camille Flammarion a venit însoțit de dna Pioson, important membru al Societății astronomice din Franța și de dra Renaudot, care e trimisă la București de mai multe ziare americane în calitate de corespondentă.

Cu toții au tras în gazdă la hotelul High Life¹⁸ unde li s-a oferit încă de ieri – prin grijirea comitetului de primire – un apartament compus din mai multe camere.”

¹⁸ Construit pe la 1860, fost Hotel Manu, era situat pe Calea Victoriei vizavi de Grădina Ateneului. A fost demolat în anii '30 pentru extinderea Palatului Regal.

Conferința sa va fi larg comentată în presă. Interesant, reținem și modul în care astronomul se adresa auditorilor [12]: „d. Camille Flammarion vorbește foarte încet. Din când în când are câte un gest vag, rotund cu mâna, ca și cum ar arăta spre bolta înstelată, gest larg care pare că vrea să sugereze auditorului concepția mare ca filosofie și sublimă ca generozitate, pe care o are Flammarion despre lume.

Ideea predominantă din conferința dlui Flammarion a fost că *știința conduce lumea*. Urmează o relatare impresionantă despre cele expuse de astronom, scoțând în evidență și mesajul pacifist al acestuia: „omul va deveni mai bun prin știință, care-i va înlesni un trai mai ușor.”

Nu putea fi trecută desigur cu vederea vizita astronomului la rege, menționând detaliile acesteia dar și darurile primite: „Savantului i s-a făcut la Peleş o primire princiară”.

În același an, regele Carol I a sărbătorit cu mare fast împlinirea a 40 de ani de la venirea sa în țară (1866), împlinirea a 1.800 de ani de la cucerirea Daciei de către împăratul Traian în 106 d.Hr. și împlinirea a 25 de ani de la proclamarea Regatului României în 1881. La 6 iunie 1906 a fost inaugurată prima expoziție, o adevărată sărbătoare a muncii românești. Expoziția Generală Română a avut loc la București pe Dealul Filaret (azi Parcul Carol I) după lucrări grele care au durat aproape doi ani pentru a transforma terenul sterp și mlăștinos într-un spațiu propice pentru marea expoziție. Era parcul situat în imediata vecinătate a Institutului Meteorologic (înființat în 1889), adică locul unde a fost înființat Observatorul Astronomic la 1 aprilie 1908.

La 7 septembrie a fost inaugurat Pavilionul Franței, situat în spatele Palatului Artelor, pe Calea Olteniei, lângă Pavilionul Italiei. „Inaugurarea s-a făcut printr-o mare serbare, printre invitați numărându-se membrii coloniei franceze, ministrul francez cu soția, însărcinatul cu afaceri al legațiunii franceze, celebrul astronom Camille Flammarion, contele San Martino, delegatul Franței la Comisia europeană a Dunării, oficialități românești: miniștri, generalul Manu, general Lahovary, Gr. Cerchez, dr. Obreja, dr. Istrati, dr. Hurmuzescu, Al. Ciurcu etc.” [31] În dreapta paginii reproducerea fotografiei (fig. nr. 6) din ziarul „Dimineța, anul III, nr. 952, 30 septembrie 1906, p. 3, cu precizarea că „Regina s-a întreținut cu celebrul astronom Camille Flammarion, care avea lângă dânsul pe dnii Vlădescu și Ion Lahovary”. [13]

Aceasta era deci elita în mijlocul căreia se afla Flammarion.

Fig. nr. 6 – Camille Flammarion și M.S. Regina Elisabeta
(reproducere după fotografia din „Dimineața”, 1906)

Detaliile vizitei sunt menționate aproape în toate ziarele vremii. În timpul voiajului său în România, așa cum era anunțat în presă, Flammarion a vizitat Observatorul Astronomic Militar, Institutul Geografic al Armatei, Observatorul Meteorologic și Serviciul Central de măsurii și greutatea (nucleul viitorului Observator Astronomic) (fig. nr. 7). A fost de asemenea primit în audiență de către regele Carol I la reședința sa de la Castelul Peleş de la Sinaia și, invitat la dejun și decorat cu Ordinul de Mare ofițer al ordinului Steaua României, creat în aprilie 1877. Iată că, deși a refuzat ocazia de a fi primit în audiență de împăratul Franței, nu l-a putut însă refuza și pe Regele României.

Înainte de plecarea sa, deși republican convins, el a declarat într-un interviu toată admirația sa pentru monarhi și pentru „inima nobilă a românilor”.

Fig. nr. 7– Rândul 1 de la stânga la dreapta: Ștefan C. Hepites, Gabrielle Renaudot, Flammarion, Bernard Vermont.
(sursă: Institutul Astronomic al Academiei Române)

Reîntors în Franța, el vorbește în ședința SAF din 7 noiembrie 1906 [14] astfel despre România:

„Avem acolo, domnilor, la două mii de kilometri de noi, aproape o sută de colegi ale căror inimi bat la unison cu ale noastre. Nu numai că Societatea Astronomică Franceză s-a răspândit acolo și continuă să răspândească în fiecare lună, cunoștințele progreselor neconținute ale celei mai frumoase științe, dar și filosofia astronomică este înțeleasă acolo în toată măreția ei. La un banchet pe care simpaticii noștri colegi mi l-au oferit la pavilionul regal al Expoziției de la București, am simțit că Astronomia nu se limitează la formule reci și că rezidă, mai presus de toate, în contemplarea splendorii universului [...]”.

„Și ca să revin la România[...], ceea ce m-a frapat nu mai puțin au fost bogățiile naturale ale țării, în special resursele sale de petrol, minele de sare, câmpurile sale bogate, pădurile imense, cursul glorios al Dunării, cu podul său gigantic și portul Constanța. Și atunci, să recunoaștem, simțim acolo un fel de extindere a creierului Franței, din secolul lui Ludovic al XIV-lea și al enciclopediștilor, până la actualii maestri ai Facultăților noastre. România este o colonie romană, precum Franța a fost o provincie, limba ei este soră cu a noastră, profesorii ei au studiat la Paris; [...]. Inima Franței vibrează acolo ca la Paris, și poate chiar mai bine [...]”.

Vizita în România a lui Camille Flammarion i-a încurajat pe astronomii amatori să fondeze în 1907, cu acordul lui, Societatea română „Camille Flammarion”, care devine membru corespondent al Societății Astronomice a Franței – SAF.

Camille Flammarion o va întâlni câțiva ani mai târziu pe Regina

Maria, la Observatorul său de la Juvisy, situat la numai 19 km sud-est de Paris, primit cadou de la un Mecena francez. (fig. nr. 8) Aceasta îi va purta, la rândul ei, o frumoasă amintire pe care a consemnat-o în însemnările ei zilnice. Iată ce scrie în după-amiaza zilei de duminică, 11 septembrie 1921: „O vizită atât de interesantă! Un bătrân cu un spirit fermecător¹⁹. Foarte bătrân, cu o minte încă vie, doritor să vadă și să înțeleagă. Din păcate era înnorat, așa că nu am putut privi stelele sau luna, dar am avut o convorbire interesantă cu el. Am stat jos lângă masa lui de scris și el a vorbit și a discutat cu mine problemele care l-au preocupat o viață întreagă, ca și cum ne-am fi cunoscut de când lumea. I-am luat cu mine și pe Sava Goia și Panaitescu. Mi-a plăcut vizita la acel minunat bătrân și aș vrea să o relatez mai pe îndelete.” [5]

Fig. nr. 8– Flammarion și Regina Maria la Juvisy, 1921
(sursă: Institutul Astronomic al Academiei Române)

Flammarion a avut mulți prieteni în România. Îl voi cita doar pe un astronom, mai puțin cunoscut și pe nedrept uitat: Bernard Vermont

¹⁹ Avea 64 de ani, dar Regina doar 31 (!)

(1849–1907), frate cu pictorul Nicolae Vermont (1866–1932) și cu actrița Lea Ventura (1864–1895). Era cunoscut mai degrabă prin prodigioasa sa activitate de traducător, doar că el este cel care a scris prima efemeridă astronomică în limba română (1888) și aceasta, ca tot ce a făcut, de o rigoare științifică remarcabilă. A ajuns într-acolo încât să atragă atenția astronomilor francezi asupra unor erori din calculele acestora. A fost astronom la Observatorul Meteorologic de la Filaret (înființat în 1884). Membru încă de la înființare al Société astronomique de France (1892). S-au păstrat chiar două scrisori ale lui Flammarion și soției sale adresate familiei lui Vermont (str. Sf. Constantin 8), una din 4 martie 1907, alta după ce acesta plecase spre cele veșnice. Sunt condoleanțe pentru „cet homme si justement aimé, apprécié et si hautement admiré”.

De la vârsta de 40 de ani până spre sfârșitul vieții, Flammarion a publicat câteva zeci de cărți, dintre care unele au fost traduse în română (cel puțin până în 1935): *Ce e cerul? Ce e viața? Lumea, Urania, O călătorie în cer* și încă vreo zece titluri.

Nu numai cărțile, dar și articolele l-au făcut cunoscut publicului larg. Traducătorii săi în limba română au fost la vremea aceea Sofia Nădejde, B. Vermont, V. Anestin, Iosif Nădejde și B. Marian, secretar de redacție al ziarului „Universul”.

Flammarion cunoștea vreo 20 de limbi, printre care și limba română.

Celebrat de către SAF la împlinirea a 80 de ani, prilej cu care i s-a înregistrat și vocea, el a rostit un emoționant discurs în care, printre altele, a spus: „l'Astronomie est la première et la plus importante des Sciences, et que sans elle nous vivrions dans l'erreur, dans l'ignorance des merveilles de l'Univers. Elle est à la base même du véritable savoir humain”²⁰.

Apropierea vârstei senectuții îl face să se întrebe „Cum putem fi tineri la bătrânețe [24]”. Sunt interesante răspunsurile acestui octogenar. Ideea este „de a nu îmbătrâni, de a ne păstra facultățile fizice și mentale, de a ne păstra vitalitatea normală. A îmbătrâni înseamnă a începe a muri. [...] Munciți cu drag ca munca voastră să fie de folos și altora. [...] Căutați a trăi într-un mediu plăcut, tânăr, vesel. Duceți un trai simplu și liniștit [...] Aer curat, liniște, pace...Să vă placă tot ce e frumos: artă, știință, muzică, natură. Citiți, cugetați.” Și încheie: „Să nu fiți bătrâni!... Rămâneți tineri!”

Acestea i-au fost preceptele după care s-a ghidat tot restul vieții lui

²⁰ Astronomia este prima și cea mai importantă dintre Științe și fără ea am trăi în eroare, în necunoașterea minunilor Universului. Este însăși baza adevăratei cunoașteri umane.

pământene. A închis ochii la 3 iunie 1925, la 83 de ani. Presa anunța la „Ultima oră” vestea care lăsa un doliu imens. „Ca și acei meteori ce luminează o clipă bolta cerească și apoi reintră în noaptea fără sfârșit, marele suflet pasionat de cer – meteor el însuși – a intrat în negurile fără fund.” [25] Lucid până în ultima clipă își doarme somnul de veci în cavoul din parcul Observatorului său de la Juvisy. Conform dorinței sale, inima a fost dăruită orașului natal Montigny-le-Roi, unde a bătut pentru prima oară.

Deși trăim o epocă a unei cu totul alte comunicări decât cu un secol în urmă, când puțin sunt cei care mai pot atinge notorietatea lui Flammarion, posteritatea nu l-a uitat.

Este adevărat că Henri Poincaré regreta că nu avea o planetă să i-o ofere, așa cum ar fi meritat, dar astăzi numele lui este înscris pe harta cerului: un crater lunar, altul marțian, asteroidul (1021) *Flammarion*, lacul de la fundul craterului vulcanic *Citerne* din Guadelupa. În plus, Flammarion a fost cel care dat numele de *Triton* unui satelit natural al lui Neptun și *Almathea* pentru alt satelit natural al lui Jupiter.

Bibliografie:

- [1] Anestin, Victor, *Amintiri din teatru. Din viața artiștilor dramatici: Vlădicescu, Manolescu, Maria Teodorini, I. Tănăsescu, Nicu Poenaru, Maria Petrescu, Bobescu, Irena Vlădaia, Gălușca, Hagiescu, Soreanu și alții*, editura I. Brănișteanu, București, 1918, p. 40.
- [2] Chaperon, Danielle, *Camille Flammarion: entre astronomie et littérature*, Paris, Imago, 1998.
- [3] Cuny, Hilaire, *Camille Flammarion*, Colecția „Savanți de pretutindeni”, traducere de Mazaneț, M., Editura Științifică, 1968.
- [4] Duplay, André, *La vie de Camille Flammarion*, „L’Astronomie”, vol. 89, 1975 p. 405–408.
- [5] Maria, Regina României, *Însemnări zilnice (ianuarie 1921-decembrie 1921)*, vol.3, ed. Historia, București, 2006, pp. 282–283.
- [6] Mosoia, Cătălin, *Jurnalism de știință*, Colecția „Comunicare media”, Editura: Tritonic, 2007.
- [7] Robu, Cornel, *Scriitori români de science-fiction*, ediția a III-a adăugită, Editura Eagle, București, 2011.

- [8] Stavinschi, Magda, *Cerul văzut de pe meleaguri moldovene*, Editura Academiei Române, București, 2024.

Presă consultată

- [9] *** „Universul”, 5/17 septembrie 1895.
- [10] *** „Adevărul”, 14 martie 1903.
- [11] *** „Dimineața”, 7 septembrie 1906.
- [12] *** „Dimineața”, 9 septembrie 1906.
- [13] *** „Dimineața”, anul III, nr. 952, 30 septembrie 1906, p. 3
- [14] *** „L'Astronomie”, 1906, ședința din 7 novembre 1906, pp. 527–529
- [15] *** „Orion”, revistă mensuelă de astronomie populară, Anul I, no. 1, 1907.
- [16] *** „Astronomische Rundschau”, Volumul 10, 1908, p. 43, 214.
- [17] *** Analele Academiei Române. Partea Administrativă și Desbaterile. Seria 2. Tomul 34: 1911–1912, pp. 65–66.
- [18] *** Analele Academiei Române. Partea Administrativă și Desbaterile. Seria 2. Tomul 35: 1912–1913, Ședința de la 1 mai 1913, „Publicațiunile Academiei”.
- [19] *** Revista Științifică „V. Adamachi”, An.8, Nr.1, 1921–1922, pp. 31–36, Extras publicat de Tipografia „H. Goldner”, Iași, 1921, prefață de dr. C.I. Pahon, Florin, Lazăr, *Un apostol al științei Victor Anestin (1875–1918)*.
- [20] *** „Înfrățirea”, ianuarie-februarie 1923, p. 29.
- [21] *** „Universul”, noiembrie 1923, anul 41, nr. 285, Florin, L., *Comemorarea unui apostol al științei Victor Anestin*, pag. 43.
- [22] *** *Șapte ani de la moartea lui Victor Anestin*, „Universul literar”, 14 decembrie 1924.
- [23] *** „Ziarul științelor și călătoriilor”, anul XXVIII, nr. 48, 25 noiembrie 1924, Țițeica, Gheorghe, Vicepreședintele Academiei Române, *Victor Anestin și Societatea „Prietenii Științei”*, p.754.
- [24] *** „Școala Bănățeană”, 1925, nr. 5–6, pp. 86–88, *Răspunsuri la întrebări puse de revista “Lectures pour tous” mai multor savanți iluștri, Peut-on prolonger la vie?*
- [25] *** „Viitorul”, 8 iunie 1925.
- [26] *** „Ilustrațiunea Română”, 1929, Anul 1, nr. 20, p. 370, Florin, Lazăr, *11 ani de la moartea lui Victor Anestin*.
- [27] *** „Ilustrațiunea română”, 1929, nr. 24, p. 459, Florin, Lazăr, *Cronica științifică, Camille Flammarion. Opera vastă a celui mai mare popularizator al astronomiei*.
- [28] *** „Dimineața”, 24 iunie 1935, Florin, Lazăr, *Victor Anestin, Astăzi va fi comemorat marele cărturar și astronom român*.
- [29] *** „Gazeta Transilvaniei”, 30 iunie 1935, Simionescu, V.T., „Pro Memoria” lui Victor Anestin.
- [30] *** „Andromeda”, Buletin științific, Seria II-a, anul II, Nr.1–2, 1970, editat

de Observatorul Astronomic Popular din București, Popescu, Spiridon, *Cum l-am cunoscut pe amiralul Urseanu*.

- [31] *** *Împlinirea unui Regat, 1866–1906, Expoziția generală română, 1906, periplu jurnalistic în presa începutului de secol XX din colecțiile Bibliotecii Naționale a României*, Cabinetul Periodice românești vechi, Colecții speciale, Biblioteca Națională a României, p. 47.
- [32] *** „Cadran cultural”, Anul III, Nr. 5, 11 octombrie 2020, pp. 10–11, *Astronomul Victor Anestin*.
- [33] *** „Sciences et culture”, nr. 118, Décembre 2023, Stavinschi, Magda, *Flammarion et les Roumains*, pp. 14–23.
- [34] *** „Magazin istoric”, mai 2024, Stavinschi, Magda, *Profesorul Ilie Constantinescu, colecționar de excepție*, pp. 22–26.

STUDII SI COMUNICĂRI

